

חייבים בציצית.

עוד שנינו בברייתא זו: **רבי שמעון פוטר מציצית בנשים.**

מאי טעמא דרבי שמעון?

דתניא: כתיב גבי ציצית **"וראיתם אותו"**, ודרשינן, **פרט לכסות** העשויה ללבישה בלילה, שפטורה מן הציצית, לפי שאינה בראיה, שבלילה אין רואים.

אתה אומר שהפסוק בא למעט **פרט לכסות לילה**, או אינו בא אלא למעט **פרט לכסות סומא**, שאינו בכלל "וראיתם"?

כשהוא אומר בפרשת ציצית **"אשר תכסה בה"**, שיש כאן ריבוי בפסוק לדרשה, **הרי כסות סומא אמור**, שאת זה בא הפסוק ללמד לחייב סומא. אם כן, **הא מה אני מקיים במיעוט מ"וראיתם אותו"?** — **פרט לכסות לילה.**

ומה ראית לרבות כסות סומא מ"אשר תכסה בה", ולהוציא **כסות לילה מ"וראיתם אותו"?** ומדוע לא נדרוש להיפך, שהפסוק "אשר תכסה בה" מרבה כסות לילה, והפסוק "וראיתם אותו" ממעט כסות סומא?

מרבה אני כסות סומא לחייבה בציצית, שכן ישנה על כל פנים **בראיה אצל אחרים**, שהרי כל העולם רואים את כסותו ומתקיים בה "וראיתם אותו" לאחרים ביום, **ומוציא אני כסות לילה** לפוטרה מן הציצית, שכן בלילה אינה **בראיה** אף **אצל אחרים**. ולכן, מסתבר יותר לדרוש מ"וראיתם אותו" למעט כסות לילה, ומהפסוק "אשר תכסה" לרבות כסות סומא.

ומקשינן: **ורבנן**, החולקים על רבי שמעון, וסוברים שאף לילה זמן ציצית הוא והיא

מצות עשה שלא הזמן גרמא ונשים חייבות, מג-ב **האי פסוק "אשר תכסה בה"**, שדרש רבי שמעון לרבות כסות סומא, **מאי עבדי ליה?** שהרי לרבות כסות סומא אינם צריכים דרשא, כיון שרבנן אף בכסות לילה מחייבים בציצית, כל שכן שכסות סומא, שישנה בראיה אצל אחרים, חייבת בציצית? (37)

ומשנינן: רבנן **מיעבי** להו לדרוש פסוק זה **לכדתניא:** כתיב בציצית "גדילים תעשה לך על ארבע כנפות כסותך", ודרשינן "ארבע כנפות", **ולא שלש**, שטלית בעלת שלש כנפות, פטורה מן הציצית.

אתה אומר לדרוש למעט **ארבע ולא שלש**, או אינו בא למעט **אלא ארבע ולא חמש**, שטלית בעלת חמש כנפות פטורה מן

ג] שתמה מכאן על רש"י בסוכה [יא א ד"ה לפרזומא] שכתב שרבנן דרשו מוראיתם אותו לפטור כסות סומא ואם כן מה קושיית הגמרא? ובנמוקי הגרי"ב ציין שכן כתבו גם התוס' בשבת [קלא א ד"ה ושויין] וכן הרא"ש בהלכות תפילין [סימן טז] הובא בבית יוסף [לח] כתב שסומא פטור מציצית מדרשא זו, וראה מעדני

בגדי כהונה כלאים גם שלא בשעת עבודה, וכונת הגמרא כאן שלא הותר להם כלאים בבגדים אחרים שאינם בגדי כהונה, או שהכונה היא שלא הותר להם מחוץ "למקום" העבודה חוץ למקדש.

37. בגליון מהרש"א ציין שער המלך [ציצית

הציצית?

כשהוא אומר בהמשך הפסוק "אשר תכסה בה", בא לרבות טלית בת חמש כנפות שחייבת בציצית. ואם כן, **הרי בעלת חמש אמור,** ובהכרח **מה אני מקיים במיעוט מ"על ארבע כנפות?"** — טליות בת **ארבע** כנפות חייבת בציצית, **ולא** טלית בעלת **שלוש** כנפות.

ומקשינן: **מה ראית לרבות בעלת חמש שחייבת בציצית ולהוציא בעלת שלוש לפוטרה מן הציצית?** נדרוש להיפך, שהפסוק **"אשר תכסה בה"** מרבה בעלת שלוש, והפסוק **"על ארבע"** ממעט בעלת חמש?

ומשינינן: **מרבה אני בעלת חמש לחייבה בציצית ולא בעלת שלוש, משום שיש בכלל חמש ארבע,** (38) **ומוציא אני בעלת שלוש, שאין בכלל שלוש ארבע.**

ומקשינן: **ורבי שמעון, שדורש את הפסוק "אשר תכסה בה"** לרבות כסות סומא, מהיכן דרש שבעלת חמש חייבת בציצית?

ומשינינן: **רבי שמעון מתיבת "אשר" האמורה בפסוק "אשר תכסה בה", נפקא ליה, ומתיבות "תכסה בה" יליף לכסות סומא.**

ורבנן, שדרשו לחייב בעלת חמש מאשר תכסה בה, ולא דרשו מתיבת "אשר", כי המילה "אשר" לא משמע להו שהיא באה לדרשה.

ומקשינן: **ורבנן, האי "וראיתם אותי" שדרש רבי שמעון למעט כסות לילה, מאי עבדי ליה, שהרי הם סוברים שלילה זמן ציצית, ונשים חייבות בציצית?**

ומשינינן: **מיבעי להו לכדתניא: "וראיתם אותו וזכרתם את כל מצוות ה'". ראה מצוה זו וזכור על ידה מצוה אחרת התלויה בו, ואיזו זו, זו קריאת שמע, שזמן קריאת שמע הוא משעה שיש די אור המאפשר להכיר בין גווני הציצית.**

כדתנן בברכות, מאימתי קורין את שמע בשחרית? — משיכיר בין תכלת שבציצית

יום טוב שם [אות י]. וכתב שצריך לומר שהיה להם גירסא שרבנן דרשו פרט לסומא אי נמי לכדתניא וכו'.

והשו"ע פסק [יז א] שסומא חייב בציצית ובמשנה ברורה [שם א] כתב שיברך עליה.

38. לעיל בגמרא [לז ב] מבואר שנחלקו חכמים ורבי ישמעאל בטלית בעלת חמש אם יטיל בה חמש ציציות או ארבע. והרמב"ם [ג ג] פסק שיתן בה ארבע ציציות ולמד כן מהטעם של הגמרא כאן, שהסיבה שמחייבים בעלת חמש כיון שיש בכללה ארבע ולכן החיוב רק על

ארבע. והרא"ש [סימן ג] הביא ספרי שדרשו מ"ארבע כנפות" לפטור בעלת חמש, ופירש שכונת הדרשא בספרי לפטור את הכנף הנוסף.

והרמב"ם הוסיף שיעשה את הציציות בכנפיים המרוחקות ביותר והכס"מ כתב שהיא סברת הרמב"ם. והט"ז [י ב] פירש ש"כנפות" בתורה הם הקצוות הניכרות ביותר וראה אור שמח שכתב מקור לסברא זו מגמרא. והמשנה ברורה [י ה] מביא יש אומרים שאם עשה בארבע הכנפות שאינם המרוחקות פסולה הציצית מדאורייתא, וכתב עוד [שם ג] שלא ליבש לכתחילה טלית בעלת חמש כנפות.

(39) ללבן שבה.

שרוב המצוות נהגות ביום. (41)

וברייתא זו, כרבי שמעון היא, דאמר ציצית מצוה זו עשה שהזמן גרמא היא, ואין חיובה אלא ביום, ואילו לרבנן אין זמנה של ציצית משהאיר היום, שאף בלילה זמנה.

תניא אידך, "וראיתם אותו וזכרתם את כל מצוות ה'". שקולה מצוה זו כנגד כל המצוות כולן, כדכתיב "את כל מצוות ה'". (וכן (42) מצוה זו בגימטריא היא תרי"ג, כמנין כל המצוות, שציצית בגימטריא ת"ר, הוסף

ותניא אידך, "וראיתם אותו וזכרתם". ראה מצוה זו ציצית וזכור על ידה מצוה אחרת הסמוכה לה בתורה, ואיזו זו, זו מצוה כלאים, דכתיב "לא תלבש שעטני צמר ופשתים יחדיו". וסמוך לה "גדילים תעשה לך". (40)

תניא אידך, "וראיתם אותו וזכרתם את כל מצוות ה'". כיון שנתחייב אדם במצוה זו כשהאיר היום נתחייב בכל המצוות כולן,

דרשת הגמרא בביצה [טו ב] שדרשה זכור את יום השבת זכרהו מאחר שבא להשכיחו, כשחל ערב יום טוב בשבת והכנת יום טוב משכח את השבת, זכרהו על ידי עירוב תבשילין, וכמו כן דרשו כאן שתזכור מצות כלאים על ידי מצוה ציצית שהיא גורמת לשכחה שהרי הותר כלאים בציצית, ולכן סמכו לה לאו דכלאים להזכירו.

41. בספר אמת ליעקב [הגר"י קמיניצקי] על התורה [במדבר טו מא] הקשה הרי זמן כל מצוות היום הוא מעלות השחר כדתנן במגילה [כא], וזמן ציצית משיכיר בין תכלת ללבן הוא זמן מאוחר יותר כמו שכתבו תוס' בברכות [ח ב ד"ה לא], ובגמרא כאן משמע שזמן חיובם אחד?

ותירץ שישנם שני זמנים המחלקים בין יום ולילה עלות השחר והנץ החמה. והדרשא מציצית היא, כיון שזמנה משיכיר בין תכלת ללבן הוא קודם נץ החמה, אם כן למדנו שתחילת היום ביחס למצוות הוא עלות השחר כיון שאין זמן אחר לחלק בין היום והלילה. והזמן של ציצית אינו תלוי ביום ולילה אלא בראיה.

42. לשון רש"י "ועוד" שציצית בגמטריא וכו'.

39. התוס' כתבו שזו אסמכתא בעלמא כיון שקריאת שמע דרבנן. ותמה הקרן אורה שרק אמורא יחיד סובר כך רב יהודה, ולכולי עלמא קריאת שמע דאורייתא? ותירץ שכונתם לרב יהודה לעיל [מג א] שסובר שלילה זמן ציצית, ולדבריו תירוצן זה בגמרא הוא אסמכתא.

והשאגת אריה [סימן א] תמה הרי מפורש בגמרא שזו דרשא גמורה ולכן חייבו חכמים כסות לילה? ותירץ שבאמת גם מי שסובר קריאת שמע דרבנן היינו קריאת פרשה זו, אבל גם הוא מודה יש מצוה מדאורייתא ללמוד תורה בזמן שכיבה וזמן קימה כמבואר בנדרים [ח א] שמושבע ועומד מהר סיני ללמוד תורה שחרית וערבית, וחכמים קבעו חיוב על פרשה זו דוקא. וכונת התוס' שנקטה הברייתא "קריאת שמע" לאסמכתא כיון שהיא מדרבנן, ועיקר הדרשא מהתורה היא על מצות תלמוד תורה בשחרית.

[והמהרש"א פירש שדרשו כך על קריאת שמע דוקא, שהיא כ"ל מצות ה'"] שהיא אמונה וקבלת עול מצוות כדרך שאמרו חכמים בא חבוק והעמידן על אחת אמונה].

40. השפת אמת פירש שיזכור על ידי שצריך לבדוק את התכלת שאינו קלא אילן. והמשך חכמה [במדבר טו לח] פירש שדרשו כעין

ורבי שמעון בן יוחאי אומר: כל הזריו
במצוה זו זוכה ומקבל פני שכינה. דכתיב
הכא גבי ציצית "וראיתם אותו", וכתיב
התם "את ה' אלהיך תירא ואותו תעבוד",
מה להלן דכתיב "אותו" היינו שכינה, כמו
כן בציצית שנאמר "וראיתם אותו", היינו

עליהם חמשה קשרים שבציצית ושמונה
חוטים, הרי כאן תרי"ג.⁽⁴³⁾

ותניא אידך, "וראיתם אותו וזכרתם ...
ועשיתם". ראייה של הציצית⁽⁴⁴⁾ מביאה לידי
זכירה של כל המצוות. וזכירה מביאה לידי
עשייה.⁽⁴⁵⁾

שהמצוה "למען תזכרו" לכן המצוה כל היום.
והמתפללים בטלית רק בשעת התפילה עושים
כך מפני שקוראים הפרשה ועשו להם ציצית,
ולפי דעתי יותר הוא חייב להתעטף בציצית
בשאר השעות משעת התפילה, למען יזכור ולא
ישגה ולא יעשה עבירה בכל שעה, כי בשעת
התפילה לא יעשה עבירה.

45. במנחת שלמה [סימן א] כתב שיש כאן
דרשא ולימוד לגדר מצות ציצית. שהביאור
הלכה [ס ד ד"ה וי"א] כתב שאם לובש טלית
בלי כונה לשם מצות ציצית מבטל מצות עשה
של ציצית. והמנחת שלמה מפקפק בזה, אבל על
כל פנים מבואר שמצות ציצית אינה מסתיימת
בתליית הציציות אלא כל לבישה היא מצוה
לעצמה. והקשה מנין לנו שציצית אינה דומה
למצות מעקה שעיקרה שיהא מעקה לגגו ואין
המצוה עשיית המעקה, ופשוט שאם בנה מעקה
בלי כונה יצא ידי חובה ובודאי שלא נחשב
לביטול עשה, ואחרי שבנה מעקה אין מצוה
לגור בבית כזה יותר מבית שאינו צריך מעקה,
ובמה שונה מצות ציצית?

וביאר שכיון שאמרה תורה שמצות ציצית
כוללת ראייה כדי שיזכור ויעשה את כל המצוות
לכן היא מצוה תמידית ונמשכת והלבישה יש בה
קיום מצוה חדשה וצריכה כונה כמו כל מעשה
מצוה שצריכה כונה, ובמעקה אחר העשיה אין
שום מצוה לגור בבית שיש בו מעקה, ואינה
דומה למצות מזוזה וציצית שיש מצוה לדור
בבית עם מזוזה וללבוש בגד עם ציצית.

והטור [כד] העתיק את לשונו והשמיט "ועוד",
וכתב הבית יוסף שהשמיט בלא כונה והם שני
טעמים שונים. אבל הב"ח כתב שהטור סובר
שהגמטריא אינה סיבה שתהא מצות ציצית
"שקולה" כנגד כל המצוות שאין זה מוסיף
חשיבות למצוה, ולכן פירש שחשיבות המצוה
היא משום שעל ידה יזכור ויקיים את כל
המצוות. והסיבה שעל ידה יזכור המצוות היא
משום שציצית עולה בגמטריה תריג.

43. התוס' לעיל [לט א ד"ה לא] העירו שציצית
בתורה חסר ואינו עולה ת"ר? ותירצו שיש שלש
פעמים בפרשה "ציצית" ובפעם אחת כתיב
"לציצית" והלמ"ד משלים עשרה לכל ציצית.
והטור הביא תירוץ זה ממדרש תנחומא.
והרמב"ן על התורה הקשה על רש"י שמן
התורה צריך רק שני קשרים, ופירש שהזכירה
היא על ידי התכלת שדומה לרקיע וכסא הכבוד.

44. הרשב"א לעיל [לח א] כתב שהפסוק בא
ללמד שיש מצוה בראיית הציצית. והסמ"ק מנה
הראיה למצוה, וכן החרדים [פ"י] מנה במצוות
התלויות בעיניים ראיית הציצית. והשו"ע [כד
א] כתב ונכון ללבושו על המלבושים וציין
הגר"א לגמרא כאן, ושם סעיף ג': טוב להסתכל
בציצית בשעת עטיפה וציין הגר"א למה שפירש
רש"י [במדבר טו לח] שנקראת ציצית על שם
"וראיתם אותו" מלשון מציץ מן החרכים. וראה
שו"ע ח יא ומשנה ברורה שם.

והאבן עזרא [במדבר טו לט] כתב שכיון

ראיית פני שכינה.

תנו רבנן: הביבין ישראל שפיבבין (46)
הקדוש ברוך הוא במצות.

ועליהן, על שבע מצוות אלו המקיפות את האדם, אמר דוד המלך בתהילים "שבע ביום הללתיך על משפטי צדקך".

ובשעה שנכנס דוד לבית המרחץ, (48) וראה עצמו עומד ערום, אמר: אוי לי שאעמוד ערום בלא מצוה! (49) וכיון שנזכר במילה שבבשרו, (50) נתישבה דעתו.

ציום להניח תפילין בראשיהן, ותפילין בזרועותיהן, וציצית בבגדיהן [ארבע ציציות ארבע מצוות הן], (47) ומזוזות בפתחיהן.

48. המגן אברהם [כא ב] הביא שהאר"י ז"ל הקשה למה כשישן בלילה לא אמר שהוא ערום מן המצוות. והוכיח מכאן שיש לישן בטלית קטן ולא כהדעות שהביא הרמ"א [כא ג] שלא לשכב בטלית שיש בו ציצית. והמגן אברהם דחה את הראיה משום שבלילה היה מסובב במצות מזוזה ולכן דוקא במרחץ שאין בו מזוזה אמר כן. [ראה עוד להלן מד א על דברי המגן אברהם].

ובגליון רע"א [שם] כתב שתירוץ האריז"ל מיישב רק לפי דעת הרא"ש [הובא בשו"ע יח א] שכסות יום חייב בלילה וכיון שישן עם ציצית מקיים את המצוה, אבל לפי דעת הרמב"ם שכסות יום פטור בלילה עדיין קשה שבלילה היה ערום ממצות ציצית. ובשערי תשובה [שם ד] כתב שדוד מלך היה. והיה קשור לו ספר תורה בזרועו, ורק במרחץ שאינה נכנסת עמו אמר אוי לי שאעמוד ערום בלא מצוה.

49. בבן יהוידע העיר הרי היה לו מצות פאת הראש והזקן, וביאר שצערו היה שעומד בלא מצות עשה ופאת הראש היא מצות לא תעשה.

50. בשו"ת מהר"ח אור זרוע [יא] הקשה הרי כבר קיים את המצוה בשעת המילה ולמה שמח בה עכשיו יותר מכל המצות שקיים. והוכיח מכאן שמצות מילה אינה מעשה המילה אלא שיהא נימול, וזו מצוה שנמשכת כל ימי חייו ולכן שמח בה. וכתב עוד [קפג] שכיון שמבואר כאן שכל חייו מקיים מצות מילה מוכח שדין

46. הטור ושו"ע [ח ד] כתבו: מחזיר שתי ציציות לפניו ושתיים לאחוריו כדי שיהיה מסובב במצוות. [והטור בסימן כד כתב ועל כן יש בה ארבע כנפיים שבכל צד שיפנה יזכור] והבית יוסף הביא שלמדו זאת ממדרש. והגר"א [ח י] הביא שכך מבואר בפסיקתא. ומצינו שכך היא עיקר צורת קיום המצוה, שהרמ"א [יו ג] פסק שחייב חינוך קטן בציצית ששנינו שהוא כשיודע להתעטף, היינו דוקא כשיודע לעטוף שתי ציצית לפניו ושתיים לאחוריו ומקורו מירושלמי סוכה.

ובדרכי משה [סוף סימן י] הוסיף עוד שבגד שדרך לבישתו היא שכל הארבע כנפות לפניו פטור מציצית, משום שמהמדרש הנ"ל למדנו שכך היא צורת מצות ציצית. והאחרונים שם חלקו עליו ראה משנה ברורה וביאור הלכה [י יב]. ובכתר ראש [ו] ומעשה רב [לט] מובא שהגר"א הקפיד בשעת קריאת שמע להחזיק בידיו רק את הציציות שלפניו משום שאין מקור מהגמרא להחזיק את הציציות, ועיקר המצוה היא שיהיו שני ציציות מאחוריו. ובביאור הגר"א [יו בסופו] הביא שהגירסא בירושלמי תינוק שיועד להשליך ב' ציציות לפניו וב' לאחוריו כשורה בשעת קריאת שמע.

47. העיר המהרש"א אף שנחלקו בזה תנאים לעיל [כח א], וחכמים סוברים שארבע ציציות מצוה אחת אבל ביחס לסיכוב במצוות, הם ארבעה גופי מצוה.

לאחר שיצא, אמר עליה על מצוה זו שירה. שנאמר "למנצח על השמינית מזמור לדוד", והיינו מזמור לדוד על המילה שנתנה בשמיני.⁽⁵¹⁾

רבי אליעזר בן יעקב אומר: כל שיש לו תפילין בראשו, ותפילין בזרועו, וציצית בכנפו, ומזוזה בפתחו, הכל בחיזוק. מכל וכל עומד בחזקה שלא יחטא. שנאמר "והחוט המשולש לא במהרה ינתק". והחוט המשולש היינו תפילין ציצית ומזוזה.

ואומר, "חונה מלאך"⁽⁵²⁾ ה' סביב ליראיו [אלו המסובבין במצוות], ויחלצם" מחטא.

תניא: היה רבי מאיר אומר: מה נשתנה צבע התכלת שייחדו הקדוש ברוך הוא למצוות ציצית יותר מכל שאר מיני צבעונין? מפני שחתכלת דומה לים [שנעשו בו ניסים לישראל], וים דומה לרקיע, ורקיע דומה לכסא הכבוד, ומתוך התכלת שבבגדו שצבעה ככסא הכבוד, מכיר וזכור הוא ביושב הכסא.

וטעם נוסף יש בצבע התכלת, שנאה הוא לישראל, שיהא דמות כסאו עליהם.

ומה שרקיע דומה לכסא הכבוד למדנו

עוסק במצוה פטור ממצוות לא נאמר על "מקיים" מצוה, שאם כן כל מי שנימול פטור ממצוות אלא דוקא "עוסק" במצוה פטור מן המצוה. וראה לעיל מב א בהערות שרע"א [עבודה זרה כז א] כתב סברא זו ביחס לכונה לשם מילה.

ובבית הלוי [ח"ב מ] חידש שהידור מצוה שייך דוקא בשעת קיום עיקר המצוה אבל אחר קיום המצוה אי אפשר להוסיף הידור מצוה בפני עצמו, ולכן לאחר שסילק ידו ממעשה המילה בשבת אסור לחזור על ציצין שאין מעכבין שהם רק מדין הידור מצוה. וביאר לפי זה את המחלוקת אם יש לחזור על ציצין שאין מעכבין את המילה כשמל בחול, שנחלקו אם מצות מילה מסתיימת בגמר מעשה המילה, או שהיא נמשכת כל זמן שהוא מהול, וממילא תמיד ההידור נחשב בשעת המצוה.

והפרי יצחק [ח"ב ל] השיב לו שממעשה דוד המלך כאן מוכח שהיא מצוה הנמשכת לעולם. והעיר אם כן למה אינה כמו שבע המצוות שמסובב בהן, וביאר שבע המצוות הם על ידי עשייה מתחדשת. [וראה להלן

שהמהרש"א באמת פירש שמילה היא כשבע המצוות, ועדיפה מהן]. והשפת אמת בכורות [מט א] כתב לפרש לפי דברי מהר"ח אור זרוע הנ"ל למה לא מברכים שהחיינו על מצות מילה לדעת תוס' שם, משום שהיא מצוה שאין לה זמן עשייה אלא נמשכת משעת המילה כל ימי חייו.

51. התורה אור ציין תהלים יב, וכתבו היפה עינים וחשק שלמה שמזמור זה אינו שייך למילה לכאורה, ולכן כתבו שהגירסא היא "למנצח בנגינות על השמינית" והיינו מזמור ו שהמדרש תהלים דורשו על מצות מילה.

וכתבו המהרש"א ושפת אמת שעל השמינית מרמז על המצוה השמינית שנוספת על השבע המצוות שמסובב בהן ועליהם "שבע ביום הללתיך", יש מצוה שמינית שאפילו כשאינו מסובב בשבע המצוות מקיים אותה.

52. לשון הרמב"ם סוף פ"ו מתפילין: שהרי יש לו מזכירים רבים, והם [המצוות] הם המלאכים שמצילים אותו מלחטוא שנאמר חונה מלאך ה' סביב ליראיו.

זה שאמר לו המלך הבא לי חותם של טיט, לפי שמצוי הוא ולא הביא, עונשו מרובה. ולכן מרובה עונשו של זה שאינו מטיל חוטי לבן, מאחר שחוטי לבן מצויים הם.

תניא: היה רבי מאיר אומר: (54) חייב אדם לברך מאה (55) ברכות בכל יום, שנאמר "ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך", וקרינן ביה: מאה שואל מעמך!

רב חייא בריה דרב אויא בשבתא וביומי טבא [בשבתות ובימים טובים] שאין מתפללים שמונה עשרה ברכות כי אם שבע, טרה וממלא להו למנין מאה ברכות באיספרמקי, בבשמים הטעונים ברכת הריח, ומגדי, מיני מגדים שטעונים ברכה, ועל ידי שהרבה בברכות הנהנין השלים ברכותיו למנין מאה ברכות.

תניא: היה רבי יהודה אומר: חייב אדם לברך שלש ברכות (56) בכל יום, ואלו הן:

מהפסוק, שנאמר "ויראו את אלהי ישראל ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר וכעצם השמים לטהר". ולמדנו שהמים דומים לספיר, וספיר הוא מראה כסא הכבוד. דכתיב "כמראה אבן ספיר דמות כסא", אם כן, מראה הרקיע כמראה כסא הכבוד הוא. [תכלת דומה לים וים לרקיע, דבר הנראה לעיניים הוא].

תניא: היה רבי מאיר אומר: גדול עונשו של מי שאינו מטיל חוטי לבן בכנף בגדו יותר מעונשו של מי שאינו מטיל פתיל תכלת, לפי שאינו מצוי. (53)

משל למה הדבר דומה, למלך בשר ודם שאמר לשני עבדיו להביא לו חותמות [דרכם היה לעשות חותם לבהמה ולעבד כשקונים אותם לשם סימן עבדות], לאחד אמר, הבא לי חותם של טיט, ולאחר אמר הבא לי חותם של זהב, ופשעו שניהם ולא הביאו. איזה מהן עונשו מרובה? הוי אומר

55. כתבו בשם הגרי"ז שאם יודע שיחסר לו ממאה ברכות [כגון ביום הכיפורים] אין צריך להרבות ברכות, שהתקנה אינה להרבות ברכות עד מאה אלא תיקנו שיברך מאה ברכות ואם לא יקיים את התקנה במאה, כשיוסיף קצת לא עשה כלום. [וכן משמע בספר שערי אורה שער א עמוד ו].

56. כתב רבנו גרשום שנקט ברכות אלו בפני עצמם משום ששאר ברכות השחר מברך על צורך דבר מעשה. והיינו כששומע שכי וכשלוש בגדיו וכדומה וברכות אלו הם על עצם בריאתו. ודעת הרמב"ם [תפלה ז ז] שאם לא שמע שכי או שישן בכסותו או הולך יחף וכדומה לא יברך, וכתב [שם ט] שמנהג העם

53. באור ישראל [להגאון רבי ישראל סלנטר] אגרת ח ובאהבת חסד [ח"ב כב] למדו מכאן שכשם שבמצוות עשה אמרו חז"ל לפום צערא אגרא ששכר מצוה הוא לפי הקושי והנסיון בקיום המצוה, כמו כן בחטא, העונש הוא לפי הקושי והנסיון במניעת העבירה שכל שקל יותר להמנע מהחטא יגדל עונשו.

54. ברמב"ם בספר המצות [שרש א] כתב שהיא מצוה מדרבנן. והדרשא כאן בגמרא צריך לומר שהיא אסמכתא, וכן הוא לשון הטור [מו] וכתב שדוד המלך תיקנה ברוח הקודש על שהיו מתים בכל יום מאה נפשות מישראל. והשייכות לגמרא לעיל משום שתקנת ברכות היא גם כדי שיזכור את הבורא תמיד וליראה ממנו" כלשון הרמב"ם. [ברכות א ג וד].

א. **שעשאני ישראל** [ויש שגרסו: שלא עשני גוי]. (57)

ענהו רבי חייא: מברך **שלא עשאני עבד**.

ב. **שלא עשאני אשה**.

ג. **שלא עשאני בור** [עם הארץ].

רב אחא בר יעקב שמעיה לבריה דהוה קא מברך [שמע בנו שמברך ברכת] **שלא עשאני בור**. אמר ליה: כולי האי נמי אתה מוסיף לברך ולשבח עצמך שאינך עם הארץ! (58) ודאי אין לברך כלל ברכה זו.

אמר ליה בריה: ואלא אם כן, שאינו מברך ברכה זו, מאי מברך להשלים שלש ברכות שאמר רבי מאיר שחייב אדם לאמרם בכל

ומקשינן: למה צריך לברך שלא עשאני עבד, הרי עבד חיינו אשה, שאשה מחוייבת במצוות כמו עבד, ועל זה הרי מברך שלא עשאני אשה ומדוע צריך שתי ברכות על ענין זה?

ומשני: עבד זיל מזולזל הוא טפי מאשה, α-מג לכן צריך לברך על ענין זה ברכה בפני עצמה.

תנו רבנן: חלזון, זהו תוארו: מראה גופו דומה לים, וברייתו [תבנית דיוקנו] דומה

ובן חורין שהכל נכלל בברכה שעשני ישראל, ולכן תיקנו בלשון שלילה שיברך שלש ברכות על כל חסד בפני עצמו.

והמגן אברהם [מו ט] חולק וסובר שאם בירך שעשני ישראל יכול לברך את שני הברכות שלא עשני עבד ואשה. והמשנה ברורה [טו] מזהיר שלא יברך שעשני ישראל שיש לחוש לדעת הב"ח. והט"ז [שם ד] תירץ שאם יברך בלשון חיובי שעשני ישראל ובן חורין יהא משמע שיש חיסרון בכריאת הגויים והעבדים וזה אינו נכון, לכן תיקנו את הנוסח שיברך על שהוא זכה להברא במעלה נוספת.

58. רש"י. ועוד פירש שהברכה היא על שנברא מחוייב בתוספת מצוות מעבד ואשה, אבל בור חייב בכל המצוות וכן פירשו התוס'. והוסיף הקרן אורה שעל דבר שתלוי בבחירה אי אפשר לברך שלא עשני בור שאינו בידי שמים. ובאמת הב"ח [מו] כתב סברא זו ביחס לגר שלא יברך שעשני גר כיון שתלוי בבחירתו הטובה, אבל הרמ"א [מו ד] פסק שיברך שעשני גר.

לברך כשלא נהנה, טעות. והשו"ע [מו ח] פסק שיברך בלא שם והרמ"א כתב שיברך בשם ומלכות. ובודאי שעיקר התקנה היתה שיברך בשעה שנהנה [ושלש ברכות אלו לא שייך שעת מעשה] ורק מפני נקיות ידיים וכן מפני עמי הארץ נהגו לברך כולם בבית הכנסת ראה טור ושו"ע [מו ב].

עוד כתב רבנו גרשום שהגמרא באה לומר ששלש ברכות אלו הם מכלל המאה ברכות. והיינו שאין צריך מאה ברכות הנאה, או שבח על מעשה שבא לידו אלא גם ברכות אלו בכלל המאה ברכות.

57. כך גירסת רי"ף ורמב"ם וכל הפוסקים. והקשה הב"ח [מו] למה תיקנו ברכות אלו בלשון שלילה שלא עשני, ולא כשאר ברכות שהם בלשון חיוב על מה שנתן לנו? והביא תירוץ משום שאי אפשר לברך בלשון חיוב על שעשני ישראל ובן חורין כיון שאמרו חז"ל נוח לו לאדם שלא נברא. והב"ח תירץ שאם יברך שעשני ישראל שוב לא יוכל לברך שעשני איש